

Kirkkohallituksen yleiskirje nro 10/2019

20.6.2019

PAPERITTOMIEN KOHTAAMINEN SEURAKUNNAN TYÖSSÄ

Taustaa

Suomessa arvioidaan olevan tuhansia paperittomia. Ulkomaalaislain viime vuosien kiristyminen on poistanut oleskelulupavalikoimasta sekä tilapäisen että humanitaarisen oleskelulupaperusteen, joita myönnettiin aikaisemmin sellaisille henkilöille, jotka eivät täyttäneet kansainvälisen suojelun myöntämisen (turvapaikka eli pakolaisasema tai toissijainen suojelu) kriteereitä ja joita ei voitu palauttaa kotimaahansa sen olosuhteiden vuoksi. Lakimuutoksen jälkeen paperittomiksi ovat jääneet

- kielteisen turvapaikka- tai oleskelulupapäätöksen saaneet henkilöt, joita ei ole voitu palauttaa omaan kotimaahansa
- jo Suomessa tilapäisen tai humanitaarisen syiden perusteella oleskeluluvan saaneet, joiden oleskelulupa on umpeutunut
- ne henkilöt, joiden viisumi tai oleskelulupa on umpeutunut eikä uutta ole haettu tai myönnetty
- jostakin muusta syystä, esim. oleskelulupaa ei ole haettu lainkaan

Kaikki kielteisen turvapaikka- tai oleskelulupapäätöksen saaneet eivät halua tai voi palata lähtömaahansa. Joillakin on syntynyt perhesiteitä Suomessa, jotkut puolestaan kokevat paluunsa olevan uhka turvallisuudelle ja kieltäytyvät siten niin kutsutusta vapaaehtoisesta paluusta. Osa ihmisistä pakkopalauteaan lähtömaahansa. Osa lähtömaista on kuitenkin kieltäytynyt vastaanottamasta niitä, jotka eivät halua palata vapaaehtoisesti.

Kaikista päätösasteista kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneilla henkilöllä ei ole enää oikeutta asua vastaanottokeskuksessa, eikä käyttää sen palveluita. Hänellä ei myöskään enää ole työnteko-oikeutta, johon hän on ollut oikeutettu turvapaikanhakuvaiheessa. Mikäli turvapaikanhakijalla on ollut työpaikka, hän voi hakea työperustaista oleskelulupaa. Työperäisen oleskeluluvan saamiseksi hakijalla on oltava voimassa oleva passi, joka monelta puuttuu tai se on saattanut vanhentua. Lisäksi työperustaisen oleskeluluvan myöntämisessä käytetään saatavuusharkintaa, josta lausunnon antaa Ely-keskus. Eri Ely-keskusalueilla on erilainen työvoimansaataavuus ja siksi lausunnon sisältö vaihtelee Suomen sisällä. Esimerkiksi Etelä-Suomessa on helpompi saada myönteinen lausunto siivous- ja rakennustyöhön kuin muualla maassa.

Paperittomien tilanne on hankala ilman asuntoa ja perustoimeentuloa. Kunta on perustuslain (Perustuslaki 19 §) mukaan velvollinen vastaamaan kunnan alueella asuvien perusasioiden toteutumisesta. Läheskään kaikki kunnat eivät kuitenkaan järjestä yömajoitusta. Lisäksi ruokarahan saamisessa on ollut hankaluuk-

sia. Ruokarahaa voi anoa kunnan sosiaalipäivystyksestä, mutta pääsääntöisesti paperittomien ruokarahaa myöntäminen on KELAn velvollisuus. Monet joutuvat turvautumaan hyväntekeväisyyteen, esimerkiksi kirkon diakoniatyön apuun.

Paperittomaksi joutumiseen liittyy riskejä hyväksikäytöstä ja ihmiskaupasta. Monet tekevät pimeää työtä puoli-ilmaiseksi tai saattavat suostua rikolliseen toimintaan. Hankala elämäntilanne voi myös radikaloida ajatuksia ja syrjäyttää ihmistä yhteiskunnasta. Erityisenä huolenaiheena on paperittomien perheiden lapset. On myös muistettava, että paperittomien tilanteet eroavat toisistaan: jotkut ovat vain hetkellisesti paperittomia, toisille taas paperittomuus on pitkäaikainen piina.

Seurakunnan keinoja auttaa paperittomia ihmisiä

Seurakunnan ensisijaiset auttamisen keinot ovat akuutin hädän lievittäminen ja asenteisiin vaikuttaminen. Vaikuttamistyötä voidaan tehdä tarjoamalla seurakuntalaisille tilaisuuksia keskustella aiheen herättämistä ajatuksista ja tunteista sekä niistä ennakkoluuloista ja peloista, joita kyseistä ihmisryhmää kohtaan saattaa herätä. Paperittomien ihmisten elinolojen korjaamisen tarpeet ovat niin valtavat, että pieni apu voi tuntua mitättömältä. On kuitenkin tärkeää, ettei paperittomia ihmisiä väistellä, vaan heitä uskaljetaan lähestyä ystävällisesti. Seurakunnan tulee uskaltaa asettua heikon puolelle myös paperittomien kohdalla. Paperittomien hädän esille tuominen on myös osa laajempaa vaikuttamistyötä paperittomien tilanteen kestävään poliittiseen ratkaisuun.

Miten seurakunta voi auttaa

- Jokaisella on oikeus ihmisarvoiseen elämään. Ensiarvoisen tärkeää on huolehtia apua tarvitsevien paperittomien ihmisten perustarpeista (ruoka, puhtaus, lämpö ja mahdollisten sairauksien hoitaminen). Paperitonta tulee auttaa selvittämään hänen mahdollisuutensa saada ruokarahaa toimeentulotukena.
- Diakonian taloudelliset avustukset koskevat myös paperitonta ja ne voivat olla osto-osoituksia kauppaan, elintarvikkeita tai kutsu yhteisruokailuun seurakunnassa
- Mikäli vapaita yömajoitustiloiksi sopivia tiloja (esim. vähällä käytöllä oleva seurakuntasali) on olemassa, kannattaa niitä tarjota paperittomien hätämajoitukseen. Jos asumisesta syntyvät kustannukset tulevat seurakunnan maksettavaksi, niistä on sovittava seurakunnassa etukäteen. Yhteistyössä muiden toimijoiden ja kunnan kanssa on mahdollista rakentaa taloudellisesti kestävä pohja toiminnalle. Saniteettitilat, lämmin vesi ja mahdollisuus ruuanlaittoon sekä pyykin pesuun ovat ensisijaisia tarpeita.
- Paperiton henkilö ei ole oikeutettu työntekoon. Hän voi kuitenkin tehdä vapaaehtoistyötä ja siten kokea olevansa merkityksellinen. Monella paperittomalla on osaamista, jota he voivat käyttää toisten ihmisten hyväksi. Heille ei kuitenkaan voi ottaa vakuutuksia, sillä heillä ei ole suomalaista henkilötunnusta (henkilötunnus on kuitenkin niillä, joilla on ollut oleskelulupa).
- Paperittomien perheiden lapset ovat oikeutettuja käymään koulua, mutta muutoin heidän elämänsä voi olla hyvin rajoitettua. Lapset kaipaavat lämmintä ja välittävää kohtelua. Seurakunnan vapaaehtoiset voivat järjestää lapsille ohjelmaa ja lapsia voi ohjata seurakunnan toimintaan muiden lasten pariin.

- Monet paperittomat osaavat jo hyvin suomen kieltä. Mikäli tulkkia tarvitaan, voi vapaaehtoista tulkkia kysellä eri lähetysjärjestöistä tai jo samaan kieliryhmään kuuluvilta. Asioimistulkkiokeskuksesta tilattu tulkki maksaa aina, mutta on ammattitaitoinen. Yhteisen kielen puuttuminen ei kuitenkaan ole este kommunikoinnille.
- Paperittomat ihmiset joutuvat kohtaamaan vihapuhetta ja rasismia. Seurakunnan tehtävänä on rakentaa siltoja eri ihmisryhmien välille ja pyrkiä lieventämään ennakkoluuloja. Ennakkoluulojen parasta lievittämistä on kohtaaminen.
- Paperittomilla ihmisillä on vaara joutua hyväksikäytetyksi tai ajautua rikollisuuteen. Useimmat heistä kuitenkin haluavat elää kunniallisesti. Seurakunnan avun ehtona ei kuitenkaan ole nuhteettomuuden selvittäminen. Mikäli herää epäily ihmiskaupasta, voi siitä ilmoittaa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään avun saamiseksi: <https://migri.fi/ihmiskaupan-uhrien-auttamisjarjestelma>.
- Kun apua ei voida antaa, on tärkeä osoittaa välittävää asennetta ja ihmisarvoa kunnioittavaa kohtaamista. Kohtaaminen synnyttää luottamusta ja pohjaa yhteiselle työskentelylle. Esille voi tulla esimerkiksi seikkoja, jotka voivat edesauttaa henkilön uuden oleskelulupa- tai turvapaikkaprosessin käsittelyä.
- On tärkeä muistaa, että myös paperittomilla on oikeus yksityisyyden suojaan. Tarve korostuu haavoittuvien ryhmien kohdalla.
- Jotkut kunnat ovat tehneet päätöksen akuutin terveydenhuollon tarjoamisesta paperittomille. Jos näin ei ole tehty, akuutissa tilanteessa voi kääntyä yksityisen terveydenhuollon puoleen. Tällöin kustannuksista on kuitenkin huolehdittava. Joillakin paikkakunnilla on Global Clinic, joka on terveydenhuoltohenkilökunnan vapaaehtoistyönä tarjoamaa terveydenhuoltoa paperittomille. Hallitusohjelmassa 2019 halutaan turvata välttämätön terveydenhoito kaikille paperittomille.

Lainsäädäntöä

Perustuslaki 19§: jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Oikeudet kuuluvat kaikille Suomen oikeudennekäyttöpiirissä oleville

Perustuslaki 6 §: Jokaista ihmistä on kohdeltava syrjimättömästi kansalaisuuteen, etniseen alkuperään tai muuhun henkilöön liittyvään syyhyn katsomatta

Sosiaalihuoltolaki 13 §: Kunnan on huolehdittava toimeentulotuen antamisesta kunnassa oleskelevalle henkilölle. Säännöksessä ei edellytetä, että kyseinen kunta olisi henkilön kotikunta.

Kunta voi olla velvollinen myöntämään tukea alueellaan tilapäisesti oleskelevalle henkilölle tilanteissa, joissa toimeentulotuen tarve on kiireellinen (toimeentulotukilaki 14 § 3 mom.). Säännöstä sovelletaan myös kunnassa tilapäisesti oleskelemaan ulkomaalaiseen henkilöön. Toimeentulotuen tarkoituksena ei ole mahdollistaa ulkomaalaisen henkilön oleskelun jatkuminen Suomessa toimeentulotuen turvin.

Kiireellisen toimeentulotuen myöntäminen rajoittuu välttämättömään tukeen, esimerkiksi kotimatkakustannuksiin ja niihin välttämättömiin ruokailu- ja muihin kustannuksiin, jotka syntyvät, ennen kuin henkilö ehtii kohtuudella palata kotimaahansa.

Lastensuojelulain velvoitteet koskevat myös paperittomien perheiden lapsia. Lapsen etu otetaan huomioon ensisijaisena lähtökohtana kaikissa lapsia koskevissa toiminnoissa.

Lastensuojelulaki velvoittaa sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisin ja seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdyskunnan palveluksessa tai luottamustoimessa olevan henkilön ilmoittamaan viipymättä ja salassapitosäännösten estämättä kunnan sosiaalitoimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Lapsen oleskelukunnan sosiaaliviranomaisilla on velvollisuus huolehtia kiireellisestä lastensuojelun tarpeesta.

Ihmiskaupan uhrien auttaminen

Joskus kerjäämisessä on havaittu merkkejä ihmiskaupasta. Suomen lainsäädännön mukaan ihmiskappaa on: toisen henkilön seksuaalinen hyväksikäyttö; pakkotyö tai muunlainen ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattaminen; elinkauppa taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Ihmisarvoa loukkaavana olosuhteena voidaan lain mukaan pitää sitä, että henkilö pakotetaan elättämään itsensä kerjäämällä tai rikollisin keinoin. Uhri on yleensä riippuvuussuhteessa rikoksen tekijään, joka ylläpitää riippuvuutta laittomin keinoin esimerkiksi uhkailemalla, väkivallalla tai vapautta rajoittamalla. Ihmiskaupan uhreilla on oikeus saada apua ja suojelua. Niillä ihmiskaupan uhreilla, joilla ei ole kotikuntaa Suomessa, on oikeus saada apua ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä www.ihmiskauppa.fi. Jotta henkilö pääsisi auttamisjärjestelmään, riittää pelkkä epäily ihmiskaupan uhriksi joutumisesta. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä vastaa Joutsenon vastaanottokeskus. Oikeudellista neuvontaa ja apua tarjoaa vähemmistövaltuutettu, joka toimii myös kansallisena ihmiskaupparaportoijana: Ylitarkastaja Venla Roth: puh. 071 878 8667, ihmiskauppa.yvv(at)oikeus.fi. Apua tarjoavat myös useat kolmannen sektorin toimijat, kuten Rikosuhripäivystys www.riku.fi, Pro-tukipiste www.protukipiste.fi ja Monika-naiset www.monikanaiset.fi.

Maahanmuuttoon liittyviä keskeisiä säädöksiä:

Perustuslaki 11.6.1999/731 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301>

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Laki toimeentulotuesta 30.12.1997/1412 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971412>

Kansanterveyslaki 28.1.1972/66 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1972/19720066>

Oikeusapulaki 5.4.2002/257 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020257>

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141325>

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 17.6.2011/746 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110746>

Lisätietoja kirkon jumalanpalvelus ja yhteiskunta -yksiköstä:

Ulla Siirto ulla.siirto@evl.fi p. 040-6881440

KIRKKOHALLITUS

Pekka Huokuna

Aulikki Mäkinen

ISSN 1797-0326